

Date noi privind Hallstattul timpuriu în sudul județului Vâlcea

Dr. Ion Tuțulescu*, Dr. Carol Terteci, Dr. Adrian Gligor*****

Abstract: In 2019, on the section of the BRUA pipeline in Vâlcea County, two settlements from the early period of the first Iron Age were discovered. The ceramic material has analogies in the Vârtop group, noting a large bitronconic vessel and a special object. It is a miniature representation of a boat, from Cx. 1, Site 2 Gușoeni / BRUA. Also, following a collaboration protocol with the University of Alba Iulia, we managed to obtain two radiocarbon dates from the sites in Gușoeni, made in Potsdam. These two dates confirmed to us, along with the archeological material, the fact that the two settlements are from the period 1397 - 1191 calBC. Therefore, the discoveries from Gușoeni bring more information about the Early Hallstatt in the northern part of Oltenia, information that was sporadic compared to the southern area of the Vârtop group.

Keywords: Early Iron Age, Vârtop group, boat-like object, radiocarbon dating, Vâlcea county, BRUA pipeline.

Introducere

În perioada octombrie 2018 – iunie 2020, semnatarii acestui text au participat la cercetări arheologice preventive și de supraveghere arheologică, prilejuite de realizarea proiectului „Dezvoltarea sistemului național de transport gaze naturale pe coridorul Bulgaria-România-Ungaria-Austria (BRUA) – faza 1”: tronson Corbu-Hurezani, județul Vâlcea, pe un număr de 11 subtronsoane (nr. 27-37), totalizând 56,7 km lungime, pe teritoriul administrativ al UAT-urilor Voicești, Drăgășani, Ștefănești, Sutești, Crețeni, Gușoeni, Măciuca, Fântârești, Tetoii, Lăcusteni, Zătreni (Pl. 1/1).

Au fost descoperite și cercetate 5 situri arheologice: două la Gușoeni, două la Zătreni¹ și unul la Măciuca, cu locuri preistorice (epoca bronzului, prima epocă a fierului) și medievale (sec. XVII-XVIII).

Pentru perioada Hallstatt-ului timpuriu din acest areal, vor fi relevante siturile de la Gușoeni și Măciuca însă descoperirile de aici vor fi puse într-un context mai larg, relativ la întreaga zonă de sud a județului Vâlcea dar și la sfârșitul epocii bronzului în acest areal (Pl. 1/2).

Cadrul geografic

Prin așezarea sa geografică, județul Vâlcea beneficiază de aproape toate formele majore de relief: munți, dealuri subcarpatice, podiș și lunci cu aspect de câmpie, dispuse în trepte de la nord la sud, întregite de defileele ale Oltului și

* Arheolog expert, Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu, Rm. Vâlcea, iontuțulescu@yahoo.com;

** Arheolog expert, Muzeul Județean Aurelian Sacerdoțeanu, Rm. Vâlcea, caroltc@tutanota.com;

*** Arheolog specialist, cercetător independent, Total Bussines Land, adrian.gligor@tblgrup.ro.

¹ Tuțulescu et alii 2020. A fost deja publicat situl Așezarea de epoca bronzului de la Zătreni, punct La Peșceana, numit în proiect Zătreni - Situl 1.

Lotrului, străjuite de munții Cozia, Căpățanii, Făgăraș, Lotru și Parâng. Aici între masivele de munți se află una din cele mai mari depresiuni intramontane din județ, cunoscută sub numele de Țara Loviștei².

Arealul studiat face parte din Piemontul Oltețului, care constituie unitatea cea mai întinsă a Piemontului Getic. Dincolo de Olt, spre est, se regăsesc și componente aparținând Piemontului Cotmenei. Elementele ce caracterizează această unitate de relief sunt culmile paralele, lungi de zeci de kilometri, cu direcția nord-sud, între care se evidențiază Dealurile Cernei și Podișul Beicăi³. Apele care brăzdează acest teren sunt: Oltețul - cu afluenții Pesceana, Budele și Șasa; Cerna cu afluenții Cernișoara, Omorâcea, Geamăna; Pesceana cu afluenții Verdea și Nevărăpița. Din podișul Beică își trag izvoarele Beica și Mamul, care se îndreaptă spre sud, părăsind teritoriul județului Vâlcea⁴.

Prezențe arheologice în arealul studiat

În afara siturilor menționate în RAN pe teritoriul localităților străbătute de conducta BRUA și de literatura arheologică, trebuie menționate și situri din perioada Bz D-Ha A de pe teritoriul localităților învecinate, pentru a avea un tablou general al locuirilor din acea perioadă.

Prin urmare, pentru sfârșitul epocii bronzului sunt cunoscute în zona de sud a județului:

- o așezare Verbicioara IV-V în vatra satului Dobrușa, com. Ștefănești⁵;
- o așezare de epoca bronzului (Verbicioara) de la Zătreni, punct La Peșceana⁶, descoperită și cercetată în cadrul proiectului BRUA, sub denumirea Zătreni - Situl 1;
- o așezare Verbicioara IV-V în zona localității Bălcești⁷;
- o posibilă așezare Verbicioara la Bugiulești, com. Tetoiu⁸;
- o așezare Verbicioara la Călina, punct Dealul Protești, com. Prundeni⁹ și alte materiale Verbicioara din punctul La Plutonier¹⁰ și de pe Dealul Zăvoiașu¹¹;
- o așezare Verbicioara III în Drăgășani, punct Capu Dealului¹²;

² Enciclopedia județului Vâlcea, Vol. I – Prezentare generală, Editura Fortuna, Râmnicu Vâlcea, 2010; Enciclopedia județului Vâlcea, Vol. II – Localitățile urbane, Editura Fortuna, Râmnicu Vâlcea, 2012.

³ Enciclopedia județului Vâlcea, Vol. I, p. 61.

⁴ Enciclopedia județului Vâlcea, Vol. I, p. 61.

⁵ Petre-Govora 1995, p. 49, 53. Așezarea a fost reidentificată de noi cu prilejul realizării unei evaluări de teren din vara lui 2024.

⁶ Tuțulescu et alii 2020.

⁷ Petre-Govora 1980, p. 23 Iosifaru et alii 2008, p. 75-80.

⁸ Nica 1996, fig. 1.

⁹ Petre-Govora 1976, p. 14.

¹⁰ Petre-Govora 1995, p. 51.

¹¹ Petre-Govora 1995, p. 51.

¹² Petre-Govora 1995, p. 49.

- o posibilă așezare Verbicioara pe teritoriul satului Fumurești, com. Lungești; în expoziția din școala din localitatea Fumureni, am putut observa materiale ceramice Verbicioara specifice fazei III¹³.

Pentru începutul primei epoci a fierului sunt cunoscute în zona de sud a județului mult mai puține descoperiri (Pl. 1/2):

- o spadă din bronz (Bz D-Ha A) în localitatea Bătășani, com. Valea Mare, alături de ceramică hallstattiană timpurie (grupul Vârtop)¹⁴;
- două așezări ale grupului Vârtop la Gușoeni, de pe traseul conductei BRUA¹⁵;
- așezarea fortifictă de la Obislavu, punct *Dealul Muierii*, com. Grădiștea, unde s-au găsit materiale Verbicioara și Vârtop¹⁶;
- o așezare a grupului Vârtop de la Oveselu, com. Măciuca, descoperită urma unor cercetări din situl 5 de pe traseul conductei BRUA¹⁷;
- o așezare ce s-ar putea atribui grupului Vârtop, de la Zgubea, com. Roșiile, punctul Izlazul Zgubii¹⁸.

Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca / Situl 5 – descoperire întâmplătoare în T33, (sat Oveselu, com. Măciuca)

Situl (Pl. 2/1) se află în componența administrativă a UAT Măciuca, în extravilanul localității Oveselu, în punctul: Valea Băesei, La Borcănești, la sud-est de biserica din Bosaca, jud. Vâlcea. Perimetrul cercetat a fost abordat printr-o singură unitate de cercetare și anume S I cu dimensiunea de 2986 mp împărțită în două segmente.

Zona cercetată arheologic este grupată în două segmente de relief:

- prima terasă inundabilă (Pl. 2/2, roșu). Zona este spațiul de deversare a pârâului Bocșa sau Matca în perioada de primăvară sau toamnă.
- a doua terasă (Fig. 4, verde). Este o zonă mai înaltă, zonă ce face legătură cu DC. 72. Menționăm că cele șapte complexe descoperite și cercetate au fost identificate pe a doua terasă. Tranziția între cele două terase se realizează printr-o pantă, cu o diferență de nivel de 6,50 m.

În perimetrul cercetat au fost surprinse 7 complexe aparținând perioadei hallstattiene și evului mediu (Pl. 3/1). Referitor la perioada medievală, cercetarea arheologică a condus la descoperirea a șase complexe; dintre acestea se remarcă o locuință semiadâncită cu instalație de încălzit interioară. Materialul arheologic descoperit este încadrat în sec. XVII-XVIII.

¹³ Cercetări personale I. Tuțulescu, C. Terteci.

¹⁴ Bader 1991, p. 87; Petre-Govora 1983, p. 85-86; Petre-Govora 1995, p. 53; Iosifaru et alii 2008; Terteci 2022, Pl. XXXIII/4-5.

¹⁵ Li s-a dat denumirea de Situl 2 și Situl 3 în cadrul proiectului BRUA. Cercetări I. Tuțulescu, C. Terteci, A. Gligor.

¹⁶ Marinescu, Munteanu 1984-1985; Calotoiu et alii 1987, p. 41-43; Calotoiu 2002, p. 41-42; Lazăr 2005, p. 92, 99-100; Lazăr 2011, p. 230, 240; Bălan 2012, p. 211-213, passim; Terteci 2022, p. 101, passim.

¹⁷ Tuțulescu et alii 2021.

¹⁸ Blăjan 1974, p. 566; Calotoiu 2002, p. 51-52.

Pentru perioada hallstattiană, complexul Cx.7 a semnalat amplasarea acestor comunități pe Valea Băesei. **Cx. 7** – complex de formă ovală, culoare brun închisă. Complexul a fost descoperit la partea inferioară a celei de-a doua terase, în imediata apropiere a pantei care face legătura cu prima terasă, pe o lungime de 1,50 m și o lățime de 1 m (Pl. 3/2-4). Din punct de vedere stratigrafic s-a putut observa două faze de umplutură: Prima fază. Umplutură rapidă de culoare brun închisă. În umplutură au fost descoperite pietre și pigment de cărbune. A doua fază. Umplutură de culoare cenușie cu multe fragmente ceramice. S-a putut observa, de asemenea, că partea inferioară a complexului era pietruită.

Materialul arheologic (Pl. 4). Ceramica este mai ales neîntregibilă. Există fragmente din același vas, dar nu sunt în conexiune. Predomină ceramica fină cu un procent de 70%, în detrimentul ceramicii grosiere sau de uz comun. Deși repertoriul formelor ceramice descoperit în cadrul complexului este redus (vase sac, vase-borcan, castroane), observăm ponderea ridicată a vaselor de tip sac, formă de vas păstrată din perioada epocii bronzului. Decorul în relief este reprezentat de brăul alveolat dispus orizontal iar decorul adâncit este semnalat pe un singur fragment ceramic. În umplutura complexului a fost descoperită și o apucătoare de vas (Pl. 4/7). Fragmentul provine cel mai probabil de la un vas de mari dimensiuni, vas de tipul celor de provizii.

Prin cercetarea arheologică de aici s-a putut stabili că așezarea medievală cât și cea preistorică se află la sud-est de punctul cercetat, investigațiile realizate de colectivul arheologic surprinzând limita de nord-vest a acestora.

Din punct de vedere stratigrafic, lucrările agricole din perioada ante 1989 au condus la distrugerea nivelului medieval de locuire (majoritatea materialului arheologic, în afara celui din complexe, a fost descoperit în stratul vegetal). Referitor la materialul arheologic aparținând perioadei hallstattiene putem menționa o locuire de scurtă durată.

Situl arheologic de la Măgureni, com. Gușoeni / Situl 2

Situl (Pl. 5/1-3) se află în componența administrativă a UAT Gușoeni, în intravilanul satului Măgureni, jud. Vâlcea. Punctul cercetat se află poziționat pe prima terasă a pârâului Gușoianca, pe partea dreaptă. Terasa deține o înclinație ușoară est-vest, dar și nord-sud.

Perimetrul cercetat (Pl. 5/1-2) a fost abordat printr-o singură unitate de cercetare și anume S1 cu dimensiunile de 197 x 2,2 m, la care s-a adăugat o casetă pentru surprinderea integrală a complexului Cx. 2. Zona de cercetare arheologică preventivă finală - Sit nr. 2 (T 30) = 435.070 mp.

Din punct de vedere arheologic a fost evidențiat un singur nivel de amenajare/locuire și au fost conturate 2 complexe arheologice (Cx. 1 și Cx. 2), relevante în urma decapării și răzuirii, ce au fost cercetate în detaliu.

Din punct de vedere stratigrafic s-a putut observa că așezarea se concentrează spre partea de est a terasei, zonă în care au fost surprinse și cele două complexe. Tot

aici se observă și un strat de cultură de culoare cenușie cu dimensiuni cuprinse între 0,10/0,15 m. În cazul Cx. 2 se observă că acesta se află imediat sub solul arabil (sol vegetal). Cel mai probabil agricultura intensivă a distrus într-o mare proporție stratul de cultură.

Imediat sub stratul vegetal/stratul arabil deranjat a fost surprins un strat intermediar deranjat arheologic din care s-au recuperat sporadic materiale arheologice aparținând grupului Vârtop. În segmentele din extremitatea estică am surprins însă nederanjat stratul de cultură aparținând etapei timpurii a primei epoci a fierului, cu o grosime de 10-15 cm, cu materiale caracteristice grupului Vârtop, în care au fost conturate și delimitate cele două complexe de tip adâncit/îngropat. Acestea au fost cercetate integral și au furnizat un material deosebit de bogat și interesant pentru cultura pe care o ilustrează.

Complexul 1 - Cx. 1 (Pl. 5/4-6; Pl. 6)

A fost descoperit la adâncimea de – 0,70 m în segmentul 10-11. De formă circulară, Cx. 1 are dimensiunile de 1,70 m est-vest și 1,60 m sud-nord. Adâncimea maximă surprinsă în săpătură a complexului este de 0,45/0,47 m. Umplutura de culoare negru-cenușiu este rapidă, iar la deschiderea și cercetarea complexului au fost descoperite: fragmente ceramice (o mare parte dintre acestea aparțin vaselor miniaturale); utilaj litic (o lamă de silex cu retușe pe o parte – Pl. 6/18); fragmente de chirpici cu urme de nuiel (Pl. 6/16); cenușă; cărbune. Este cel mai probabil o groapă menajeră rezultată în urma dezafectării unei locuințe usoare de tip colibă sau semiîngropată.

Obiect miniatural în formă de barcă descoperit în Cx. 1

Dintre piesele ceramice miniaturale atrage atenția un obiect ce pare a fi reprezentarea unei bărci (Pl. 7/1). Reprezentarea de barcă miniaturală are dimensiunile: L = 6,8 cm; l max. = 3,3 cm; h = 3,9 cm. Este de formă romboidală, cu terminații oblice în părțile extreme, unde prezintă mici rupturi din vechime. Baza este plată, pereții sunt mai îngroșați în zona celor patru colțuri. Pasta prezintă o culoare inițială brun deschisă însă, din cauza urmelor de ardere secundară ce acoperă aprox. 80% din suprafața piesei, aceasta pare cenușie și, pe alocuri, neagră. Obiectul a fost lucrat la mână, pasta deține în amestec lut, mică, pietricele și cioburi pisate iar pereții au fost neteziți. Una dintre muchii („etrava”?) prezintă o curbura ușoară spre interior ce lasă efectul unui „pinten” la bază și al unei alungiri a „provei” în partea superioară.

Deși nu am găsit deocamdată o analogie perfectă pentru piesa noastră, la Dunărea de Jos sau Europa Centrală însă tot în bazinul Dunării au mai fost descoperite obiecte ceramice miniaturale ce au fost considerate reprezentări de bărci.

Pe teritoriul României, în necropola Žuto Brdo - Gârla Mare de la Cârna-Ostrovogania, avem un fragment¹⁹ (Pl. 7/4) ce ar putea proveni, în opinia noastră dar

¹⁹ Șandor Chicideanu 2003, p. 128, Pl. 149/2.

și a Viktoriei Kiss, de la o posibilă reprezentare de barcă miniaturală²⁰, mai exact jumătatea stângă sau babordul.

Două piese apar în Bulgaria, provenind dintr-un loc neprecizat inițial iar ulterior de la Orsoya²¹, (Pl. 7/2-3), ambele din mediu Žuto Brdo - Gârla Mare/Encrusted Pottery Culture.

De pe valea râului Drava, din Croația, o piesă mai apare la Darda²² (Pl. 7/7-8), descoperită în inventarul unui mormânt de copil din aria grupului Szeremle și considerată de descoperitori ca obiect cu funcție necunoscută²³. Viktória Kiss o consideră barcă miniaturală și propune chiar și o reconstituire a modului în care erau plasate vâslele²⁴ (Pl. 7/8).

Legat de piesa fragmentară de la Cârna-*Ostrovogania*, cele două piese din Bulgaria și cea de la Drava, M. Șandor Chicideanu respinge ipoteza de reprezentări de bărci miniaturale chiar și schematic, deoarece le lipsește carena, detaliu care nu ar fi fost neglijat de olarii de atunci²⁵. Considerăm că ipoteza ar fi fost valabilă în cazul unor canoe dar, în epoca bronzului avem reprezentate două tipuri de ambarcațiuni: de tip canoe, cu carenă, și de tipul cu fundul plat. Ultima categorie se pretează la fel de bine pentru navigația pe cursurile de apă interioare (râuri, fluvii) dar și pe lacuri, oferind și o capacitate mărită a spațiului interior.

Din Italia Centrală, din Tarquinia, avem trei (am ilustrat două) reprezentări de bărci miniaturale din lut²⁶ (Pl. 7/5-6), diferite de cele prezentate anterior dar ușor apropiate de piesa de la Gușoeni. Pieseile ilustrate aici par să aibă formă ușor romboidală/oval alungită dar, în plus, prezintă una sau două protome în formă de pasăre. Pieseile de la Tarquinia provin dintr-un sit al culturii Villanova.

Din Cipru provine o reprezentare de barcă miniaturală din lut²⁷ (Pl. 7/9), aflată în Colecția Cesnola a The Metropolitan Museum of Art din New York, SUA. Aparține perioadei Cypro-Archaic II (ca. 600–ca. 480 B.C.) Deși se datează mult mai târziu, este o reprezentare similară cu a piesei de la Gușoeni în ceea ce privește modul crud de realizare și poate că și piesa de la Gușoeni pare să fi avut prelungiri ale etravei.

Ultima dintre analogiile prezentate (Pl. 7/10) este o descoperire de la Argos, o barcă miniaturală de tip IV "Akrotiri Cluster", mediu Helladic Târziu (1550-1050 B.C.)²⁸.

Complexul 2 - Cx. 2 (Pl. 8-9)

A fost identificat în profilul de nord al secțiunii magistrale la adâncimea de – 0,30 m, în segmentul cu numărul 13-14. Pentru a fi cercetat integral s-a deschis o

²⁰ Kiss 2007, p. 121, nota 15.

²¹ Shalганова 1995, p. 85-86, fig. 5; Bonev 2000; Șandor Chicideanu 2003, p. 128, Pl. 180/5;

²² Șandor Chicideanu 2003, p. 128, Pl. 180/6; Kiss 2007, p. 121, Pl. XXIVd

²³ Kiss 2007, p. 121.

²⁴ Kiss 2007, p. 121, p. 121-122, Pl. XXIVd.

²⁵ Șandor Chicideanu 2003, p. 128.

²⁶ Höckman 2001, p. 228, abb. 3-5; Oravec 2010-2013, p. 9, Fig. 3. 6-7.

²⁷ Karageorghis et alii 2016, no. 93, p. 57, 255.

²⁸ <https://www.salimbeti.com/micenei/ships.htm>; vezi și Andrea Salimbeti, Raffaele D'Amato, *The Greek Age of Bronze. Weapons and warfare in the late Helladic time 1600-1100 BC*, 2011.

casetă de 2,20 x 1 m. Lungimea complexului surprinsă pe profil este de 1,70 m. Ca și în cazul lui Cx. 1 și acest complex este de formă circulară și are o dimensiune de 0,70 m sud-nord. Adâncimea maximă a complexului este de 0,70 m. În umplutura de culoare neagră au fost descoperite: fragmente ceramice; cărbune; chirpici; silex.

Ceramica din Situl 2 poate fi împărțită în grosieră (pastă puțin frământată, cu multe impurități în compoziție, cu pietricele, nisip, mică, granule de calcar), semifină sau semigrosieră (este prezentă angoba pe partea exterioară a vaselor) și fină (pastă cu foarte puține impurități, suprafața exterioară acoperită cu o angobă bine șlefuită). Culoarea recipientelor variază de la cămăzuiu, negru, maroniu până la cenușiu. Repertoriul formelor: vase sac cu pereții ușor curbați și cu gura uneori în formă de pâlnie (Pl. 6/9), vase borcan cu pereții în formă de S cu gura larg deschisă (Pl. 6/6), vase globulare (Pl. 6/3), castroane (Pl. 6/1-2, 4-5; Pl. 9/1-2,4), pahare (Pl. 6/8), cești de la care avem doar toarta (Pl. 6/13-14). Decorul prezent este incizat- șir de puncte pe gâtul vaselor (Pl. 6/4) dar și în relief. Cel mai întâlnit decor este brâul alveolat care, după tehnica de realizare, este organic (tras din peretele vasului) sau aplicat.

Alături de vasele ceramice a mai fost descoperită și o fusaiolă (Pl. 6/17). În umplutura celor două complexe, alături de ceramică și utilaj litic (Pl. 6/18; Pl. 9/10) au fost descoperite și bucăți de chirpici cu urme de nuiile împletite Pl. 6/16; Pl. 9/9).

Situl arheologic de la Spârleni, punct str. Șipot, com. Gușoeni / Situl 3

Situl (Pl. 10/1-3) se află în componența administrativă a UAT Gușoeni, în intravilanul satului Spârleni, jud. Vâlcea. Punctul cercetat se află poziționat pe prima terasă înaltă a pâraului Gușoianca pe partea dreaptă. Terasa care are forma unui mic platou, deține o înclinație est-vest.

Perimetrul cercetat a fost abordat printr-o singură unitate de cercetare și anume S1, cu dimensiunile de 121 x 2,2 m, la care am adăugat două casete pentru verificarea unui posibil complex și surprinderea integrală a complexului Cx. 1.

Locuirea din Situl 3 Gușoeni s-a dovedit a fi destul de săracă, evidențiată printr-un strat de cultură surprins sporadic, cu grosimea de 0,10-0,15 m. Din punct de vedere stratigrafic, am înregistrat următoarea succesiune:

- 0,00 – 0,15/0,20 m, strat vegetal;
- 0,15/0,20 – 0,45/0,70 m, nivel galben lutos, depunere de pe panta de sud;
- 0,45/0,70 – 0,60/0,85 m, strat de cultură de culoare cenușie, slab pigmentat;
- 0,60/0,85 – 0,90/1,20 m, strat galben, steril.

Complexul 1 - Cx. 1 (Pl. 10/4-5; Pl. 11)

Complexul de tip groapă menajeră a fost descoperit în segmentul 4 la adâncimea de – 0,50 m. Surprins parțial în secțiunea magistrală, pentru a fi cercetat s-a realizat o casetă în profilul de nord. Astfel, Cx. 1 a fost cercetat și surprins în întregime pe o lungime de 1,20 m nord-sud și 1 m est-vest. Cx. 1 are adâncimea maximă surprinsă în săpătură de 0,70 m, este de formă circulară, iar în umplutura de culoare maronie au fost descoperite fragmente ceramice, chirpici, utilaj litic (lamă de silex).

La secționarea complexului s-au putut stabili două faze de umplutură:

- prima fază aparține părții inferioare (baza complexului), unde a fost depus un vas bitronconic cu apucători, întregibil (Pl. 12/1-3);

- a doua fază aparține părții superioare unde au fost aruncate (depușe) fragmente ceramice de la mai multe tipuri de vas, utilaj litic și fragmente de chirpici.

Între cele două faze de umplură complexul deține o peliculă de lut galben bătătorit cu dimensiuni cuprinse între 0,20-0,30 m. Distanța în timp între cele două depuneri estimăm că a fost scurtă, iar depunerea/umplerea gropii cu materiale ceramice a fost una rapidă.

Materialul arheologic descoperit în Situl 3 de la Gușoeni constă în ceramică grosieră, semifină și fină (cu o angobă bine șlefuită), fragmente de chirpici și o lamă de silex. Paleta coloristică a ceramicii este cărămiziu, negru, maroniu și cenușiu. Repertoriul formelor ceramice este destul de sărac: vase sac cu pereții ușor curbați și uneori cu gura în formă de pâlnie (Pl. 13/1), vase bitronconice (Pl. 12/1-3; Pl. 12/6), castroane (Pl. 13/1-5). Predomină decorul în relief de tipul brăului alveolat.

Elemente de cronologie absolută

În timpul cercetării siturilor 2 și 3 de la Gușoeni, au fost prelevate probe în vederea unei datări radiocarbon C14. Grație amabilității prof. univ. dr. Mihai Gligor de la Universitatea 1 Decembrie 1918, Alba Iulia, cele două probe au fost trimise la Universitatea din Potsdam - Institutul de Geoștiințe, unde au primit codurile de laborator R_Date Poz – 118698, pentru proba prelevată din Situl 2, și R_Date Poz – 119478, pentru proba prelevată din Situl 3.

După cum am menționat deja, în urma analizei ceramicii, complexe din (și) siturile 2 și 3 de la Gușoeni au fost încadrate în prima epocă a fierului, etapa timpurie, grupul Vârtop. Această încadrare este susținută și de cele două datări C14 ale unor probe de lemn recuperate din umplutura complexelor amintite, în timpul săpăturilor arheologice.

Proba R_Date Poz – 118698 Situl 2 (Pl. 14). În urma prelucrării datelor în programul OxCal²⁹, s-a determinat că există o probabilitate de 95,4% ca vârsta să fie cuprinsă între 1397 - 1216 calBC. Probabilitatea ca rezultatele calibrării să fie corecte este de 95,4%.

R_Date Poz – 119478 Situl 3 (Pl. 15/1-2). În urma prelucrării datelor în programul OxCal, s-a determinat că există o probabilitate de 18,9% ca vârsta să fie cuprinsă între 1391 - 1337 calBC; o probabilitate de 73,1% să fie cuprinsă între 1322 - 1191 calBC, o probabilitate de 1,4% ca vârsta să fie cuprinsă între 1177-1164 calBC, respectiv o probabilitate de 2,0% ca vârsta să fie cuprinsă între 1144 - 1131 calBC. Probabilitatea ca rezultatele calibrării să fie corecte este de 95,4%.

Privind graficul comparativ al celor două datări³⁰ (Pl. 15/3), observăm că Siturile 2 și 3 de la Gușoeni se încadrează în aceeași perioadă, cuprinsă între 1397 - 1191 calBC, locuirea din Situl 2 fiind ușor mai timpurie.

²⁹ <https://c14.arch.ox.ac.uk/oxcal/OxCal.html>; Reimer et alii 2020.

³⁰ Adresăm mulțumiri lui Cătălin Bem, domnia sa prelucrând datele celor două probe.

Cele două datări radiocarbon de la Gușoeni se pot corela cu datările C14 din necropola de la Baley³¹, Bulgaria, care nu numai că au oferit limite cronologice absolute pentru încadrarea grupului Bistreț-Ișalnița ci și pentru încadrarea grupului Vârtop și observării genezei Hallstattului timpuriu în zona Dunării de Jos³². Datările C14 pentru M27 (cu ceramică ceramică Žuto-Brdo-Gârla Mare cât și Bistreț-Ișalnița) indică cu o probabilitate de 95,4% intervalele 1416–1258 calBC (92.9 %), 1247–1233 calBC (2.5 %) ³³.

Pentru mormintele 24 și 21 de la Baley (cu ceramică Vârtop), diagramele indică, cu o probabilitate de 95,4%, următoarele intervale cronologice: 1306–1124 calBC pentru mormântul 21 și 1211–1014 calBC pentru mormântul 24. De asemenea, cu o probabilitate de 68,2%, rezultatele includ: 1287–1193 calBC (63.6%), 1143–1132 calBC (4.6%) pentru mormântul 21 și 1191–1177 calBC (7.0%), 1162–1144 calBC (9.1%), 1131–1048 calBC (52.1%) pentru mormântul 24³⁴.

Pentru Baley, luând procente cele mai mari de probabilitate avem următoarea imagine:

- Mormântul 27 (Žuto-Brdo-Gârla Mare, Bistreț-Ișalnița): 1416-1258 calBC;
- Mormântul 21 (Vârtop): 1306-1124 calBC;
- Mormântul 24 (Vârtop): 1211-1014 calBC³⁵.

Concluzii finale

Arealul studiat (Fig. 2) nu s-a limitat doar la traseul conductei BRUA chiar dacă au fost prezentate siturile cercetate pe amprenta culoarului conductei. Se observă o concentrare consistentă de locuiri aparținând grupului Vârtop în zona străbătută de valea Gușoienii. Pe lângă siturile 2 și 3 de pe teritoriul UAT Gușoeni și situl 5 din UAT Măciuca, au mai fost identificate (dar au rămas necercetate) încă două situri Vârtop în cele două comune (Fig. 2, punctele albastre). Una dintre acestea (locuirea Vârtop de la Măciuca) se află la doar 4,5 km de siturile 5 și 2 iar o altă locuire Vârtop de la Gușoeni este la 1,8 km NV de situl 3.

Cel mai probabil, colonizarea teritoriului aflat în discuție s-a realizat pornind din zona principală a Oltului, urmând ca traseu, artera secundară din zonă, reprezentată de pârâul Gușoianca.

Nivelurile mici de locuire din cele două situri cercetate cu prilejul proiectului internațional B.R.U.A. nu sunt unice pentru perioada timpurie a hallstattului, așezările de scurtă perioadă fiind specifice etapei, specificitate reprezentată și de sistemul economic practicat de aceste comunități.

³¹ Alexandrov et alii 2013; Alexandrov et alii 2016.

³² Terteci 2022, p. 22-26.

³³ Alexandrov et alii 2016, p. 452-453, Fig. 9/e-f; Terteci 2022, p. 25.

³⁴ Alexandrov et alii 2016, p. 453, 542, Fig. 9/c,d, f; Terteci 2022, p. 26.

³⁵ Terteci 2022, p. 26.

Tot în zonă, la 12 km SV de siturile din UAT Măciuca și Gușoeni este cunoscută o depunere ritualică³⁶ la Bătășani, comuna Valea Mare (spadă din bronz asociată cu un vas decorat cu caneluri în formă de ghirlandă) iar așezarea fortificată de la Obislavu, punctul Dealu Muierii sau La Cetate, este situată la 33,5 km NV de siturile 2 și 3 din Gușoeni. Rezultă, așadar, o numeroasă prezență a comunităților grupului Vârtop, posibil conectate la centrul de la Obislavu.

În pofida materialului arheologic puțin numeros sau spectaculos, se remarcă prezența obiectului ceramic în formă de barcă, tip de artefact rar neîntâlnit deocamdată în zona subcarpatică sau în alte situri ale grupului Vârtop.

De asemenea, foarte utile sunt și cele două date C14 care pot oferi repere cronologice pentru sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului în nordul Olteniei.

Bibliografie

Alexandrov et alii 2013 – S. Alexandrov, G. Ivanov, Tania Hristova, N. Kazashki, *The necropolis of the prehistoric Baley settlement (preliminary note on the results from the 2013 investigations)*, în Be-JA, 3, 2013, p. 315-324.

Alexandrov et alii 2016 – S. Alexandrov, G. Ivanov, Tanya Hristova, *The necropolis of Baley in Northwest Bulgaria and its significance for the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age in the Lower Danube region*, în: Southeast Europe and Anatolia in prehistory Essays in honor of Vassil Nikolov on his 65th anniversary (ed. Krum Bacvarov, Ralf Gleser), Bonn, 2016, p. 439-456.

Bader 1991 – T. Bader, *Die Schweter in Rumänien*, PBF, IV, 8, Stuttgart, 1991.

Bălan 2012 – L. G. Bălan, *Așezări fortificate de la sfârșitul epocii bronzului și începutul primei epoci a fierului din regiunile carpato-dunărene*, vol. I, Teză de doctorat (ms).

Blăjan 1974 – M. Blăjan, *Descoperiri în epoca fierului în nord-estul Olteniei*, Apulum, XII, p. 559-568.

Bonev 2000 – A. Bonev, *The LBA Cremation Graveyard of Orsoya (A Typology of the Ceramic Finds and Problems of Interpretation)*, în Reports of Prehistoric Research Projects, 2-3, 1999 (2000), p. 3-32.

Calotoiu 2002 – Gh. Calotoiu, *Prima epocă a fierului în nordul Olteniei*, Tg. Jiu, 2002.

Calotoiu et alii 1987 – Gh. Calotoiu, I. Mocioiu, V. Marinoiu, *Mărturii arheologice în Gorj*, Tg. Jiu, 1987.

Oravec 2010-2013 – Hargita Oravec, *An early bronze age boat-like representation from Rakamaz, Northeast Hungary*, în Communicationes Archaeologicae Hungariae, 2010-2013, p. 5-20.

³⁶ Iosifaru et alii 2008; Terteci 2022, Pl. XXXIII/4-5.

Höckman 2001 – O. Höckman, *Etruskische Schiffart*, JRGZM, 48, 2001, p. 227-308.

Iosifaru et alii 2008 – Mariana Iosifaru, I. Tuțulescu, C. Tulugea, *Câteva considerații asupra celor două spade de bronz aflate în colecția Muzeului Județean Vâlcea*, în Brukenenthal Acta Musei, III.1, 2008, p. 75-80.

Karageorghis et alii 2016 – V. Karageorghis, Gloria Merker, J. R. Mertens, *The Cesnola Collection of Cypriot Art: Terracottas*, New York: The Metropolitan Museum of Art, 2016.

Kiss 2007 – Viktória Kiss, *Contacts along the Danube: a boat modell from the Early Bronze Age*, În: I. Galanaki-H. Tomas-Y. Galanakis-R. Laffineur, (Eds.), *Between the Aegean and Baltic Seas: prehistory across borders. Proceedings of the International Conference 'Bronze and Early Iron Age interconnections and contemporary developments between the Aegean and the Region of the Balkan Peninsula, Central and Northern Europe'*. Aegeum 27. Liege, 2007, p. 119-129.

Lazăr 2005 – Simona Lazăr, *Cultura Vârtop în Oltenia*, Craiova, 2005.

Lazăr 2011 – Simona Lazăr, *Sfârșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului în sud-vestul României*, Craiova, 2011.

Marinescu, Munteanu 1984-1985 – Fl. Marinescu, D. Munteanu, *Cercetări în cetatea hallstattiană timpurie de la Grădiștea (jud. Vâlcea). Campania 1983*, în Studii și Materiale de Muzeografie și Istorie Militară, 17-18, 1984-1985, p. 125-136.

Nica 1996 – M. Nica, *Date noi cu privire la geneza și evoluția culturii Verbicioara*, în Drobeta, VII, 1996, p. 18-34.

Petre-Govora 1976 – Gh. Petre-Govora, *Aspecte ale începutului epocii bronzului în nord-estul Olteniei*, în Buridava, 2, 1976, p. 7-33.

Petre-Govora 1980 – Gh. Petre-Govora, *Contributions à l'étude de la fin du Bronze et du commencement du Hallstatt dans le nord-est de l'Oltenie*, în Actes du Iie Congrès international de thracologie, I, București, 1980, p. 137-142.

Petre-Govora 1983 – Gh. Petre-Govora, *Un orizont hallstattian timpuriu în nord-estul Olteniei*, în Thraco Dacica, IV, 1-2, 1983, p. 85-95.

Petre-Govora 1995 – Gh. Petre-Govora, *O preistorie a nord-estului Olteniei*, Rm. Vâlcea, 1995.

Reimer et alii 2020 – P. J. Reimer, W. E. N. Austin, E. Bard, A. Bayliss, P. G. Blackwell, C. B. Ramsey, M. Butzin, H. Cheng, R. L. Edwards, M. Friedrich, P. M. Grootes, T. P. Guilderson, I. Hajdas, T. J. Heaton, A. G. Hogg, K. A. Hughen, B. Kromer, S. W. Manning, R. Muscheler, J. G. Palmer, C. Pearson, J. van der Plicht, R. W. Reimer, D. A. Richards, E. M. Scott, J. R. Southon, C. S. M. Turney, L. Wacker, F. Adolphi, U. Büntgen, M. Capano, S. M. Fahrni, A. Fogtmann-Schulz, R. Friedrich, P. Köhler, S. Kudsk, F. Miyake, J. Olsen, F. Reinig, M. Sakamoto, A.

Sookdeo, S. Talamo, *The IntCal20 Northern Hemisphere Radiocarbon Age Calibration Curve (0–55 cal kBP)*, Radiocarbon, LXII (4), p. 725-757.

Salimbeti, D'Amato 2011 – Andrea Salimbeti, Raffaele D'Amato, *The Greek Age of Bronze. Weapons and warfare in the late Helladic time 1600-1100 BC*, 2011.

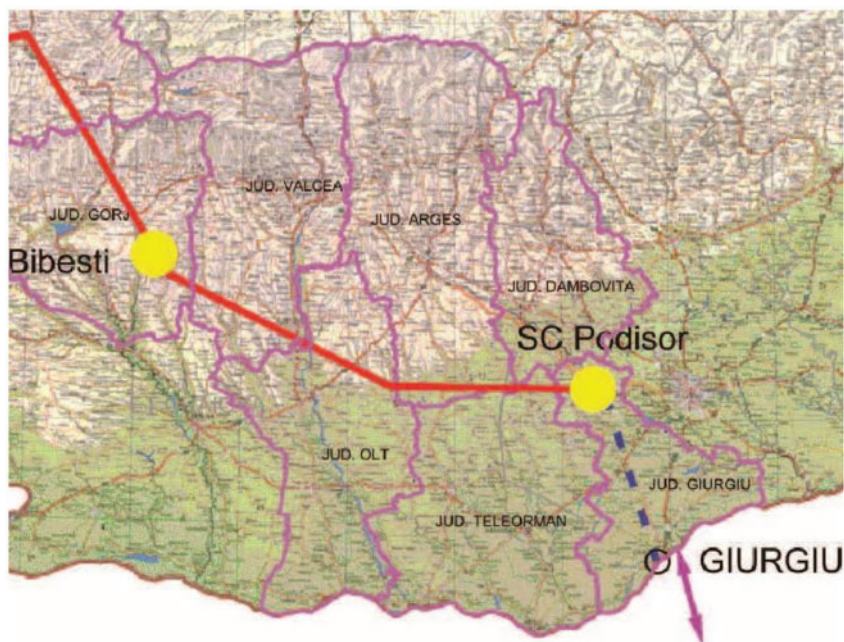
Shalganova 1995 – T. Shalganova, *The Lower Danube incrustated pottery culture*, în Prehistoric Bulgaria. Monographs in World Archaeology 22 (eds. D. Bailey, I. Panayotov), Medison, Wisconsin, 1995, p. 291–309.

Șandor Chicideanu 2003 – Monica Șandor-Chicideanu, *Cultura Țuto Brdo - Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Cluj-Napoca, 2003.

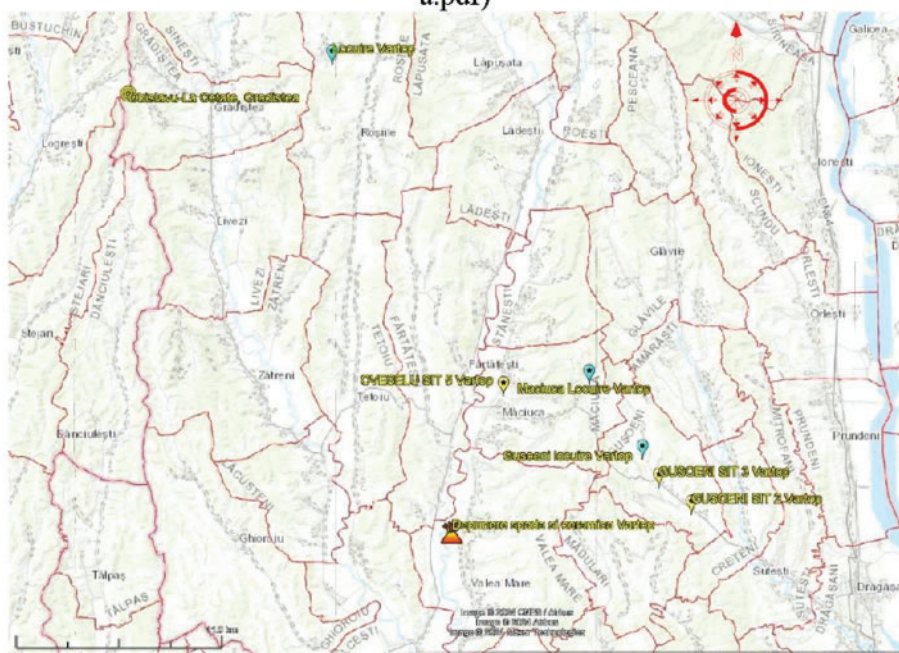
Terteci 2022 – C. Terteci, *Prima epocă a fierului în Oltenia. Hallstattul timpuriu și mijlociu*, Râmnicu Vâlcea, 2022.

Tuțulescu et alii 2020 – Ion Tuțulescu, Carol Terteci, Andrei Heroiu, *Contribuții la sfârșitul epocii bronzului în nord-estul Olteniei. Așezarea de la Zătreni, punct La Peșceana*, în Buridava, XIV, 2020, p. 17-60.

Tuțulescu et alii 2021 – Ion Tuțulescu, Carol Terteci, Adrian Gligor, *Cercetări arheologice în comuna Măciuca, județul Vâlcea. Situl nr. 5*, LITUA. XXIII, 2021, p. 29 – 72.

1 – Traseul conductei BRUA pe teritoriul județului Vâlcea
(https://www.transgaz.ro/sites/default/files/brosura_transgaz_varianta_final_a.pdf)

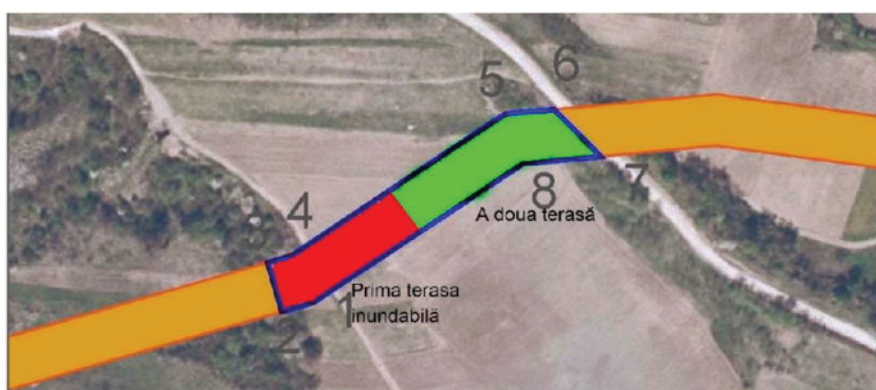

2 – Harta punctelor cu descoperiri Vârtop din arealul studiat

Pl. 1 - Imaginea generală a descoperirilor hallstattiene timpurii din arealul cercetat

1 – Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca.
Poligon galben=suprafața cercetată; Poligon roșu=suprafața sitului

2 – Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca.
Suprafața cercetată

Pl. 2 - Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei,
com. Măciuca, jud. Vâlcea

Sat Oveselu, Com. Măciuca, Jud Vâlcea
Situ Arheologic identificat prin supraveghere arheologică

CX1

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362327.894	422478.883
2	362330.152	422479.072
3	362330.285	422479.286
4	362330.912	422482.874
5	362329.870	422483.673
6	362328.053	422483.357
7	362327.142	422479.583

S = 14.125 mp

CX2

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362331.009	422478.640
2	362330.323	422478.335
3	362330.169	422479.064
4	362330.767	422479.401

S = 0.780 mp

CX3

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362333.575	422480.646
2	362332.481	422480.455
3	362331.660	422481.225
4	362332.769	422481.412

S = 1.691 mp

CX4

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362334.569	422479.185
2	362334.719	422479.250
3	362334.250	422479.610
4	362333.609	422479.870
5	362332.957	422479.910
6	362332.917	422479.530
7	362333.250	422479.488
8	362334.600	422479.320

S = 2.891 mp

CX5

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362318.319	422487.185
2	362318.465	422487.204
3	362318.719	422487.066
4	362318.877	422486.855
5	362318.856	422486.721
6	362318.733	422486.671
7	362318.469	422486.789
8	362318.321	422487.013

S = 0.208 mp

CX6

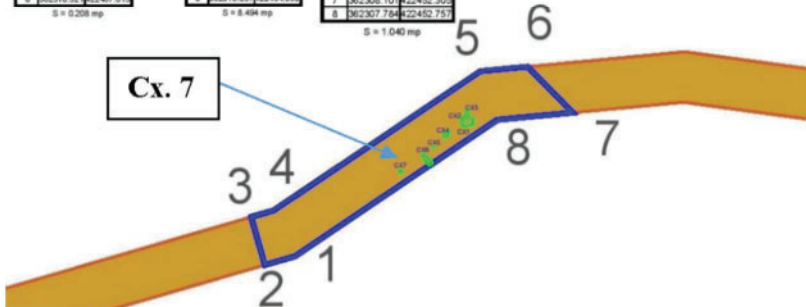
Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362311.442	422485.832
2	362311.950	422486.532
3	362313.710	422485.101
4	362314.309	422483.837
5	362315.330	422483.180
6	362315.411	422482.300
7	362314.809	422482.052
8	362310.631	422484.839

S = 8.494 mp

CX7

Pct.	Nord(X)	Est(Y)
1	362307.766	422483.166
2	362308.059	422483.292
3	362308.620	422483.159
4	362308.936	422482.717
5	362308.979	422482.285
6	362308.654	422482.173
7	362308.101	422482.305
8	362307.784	422482.757

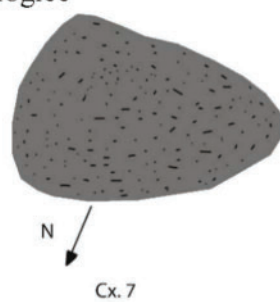
S = 1.040 mp

1 – Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca.
Poziționarea complexelor arheologice

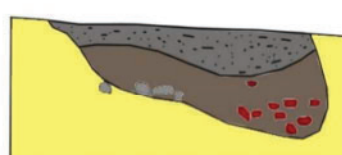
2 – Cx. 7

Cx. 7

3 – Cx. 7

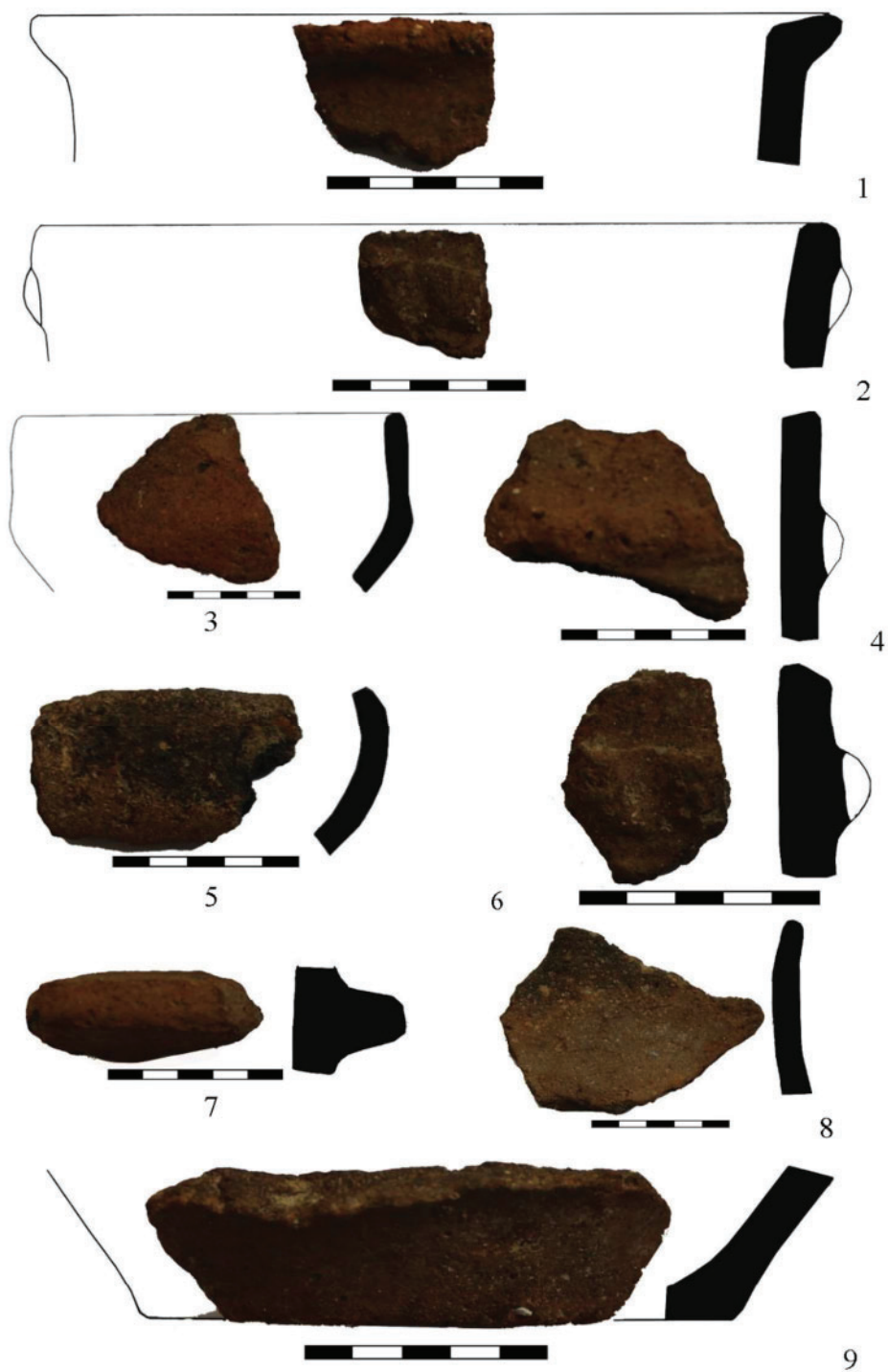
0 1 m

Legendă:

- cărbune;
- piatră;
- ceramică.

4 – Cx. 7

Pl. 3 - Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca,
jud. Vâlcea. Descoperirile hallstattiene timpurii

Pl. 4 - Situl arheologic de la Oveselu, punct Valea Băesei, com. Măciuca, jud. Vâlcea. Cx. 7 (selecție materiale arheologice de tip Vârtop)

Sistem de coordonate STEREO '70
 Perimetru propus pentru descărcare
 de sarcină arheologică
 Puncte de coordonate X,Y

N. 445,370.89

1

2

3

Gușoeni, Sit 2

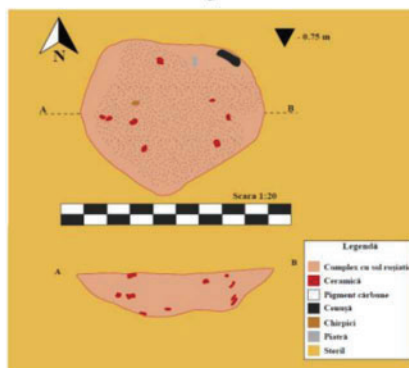

4

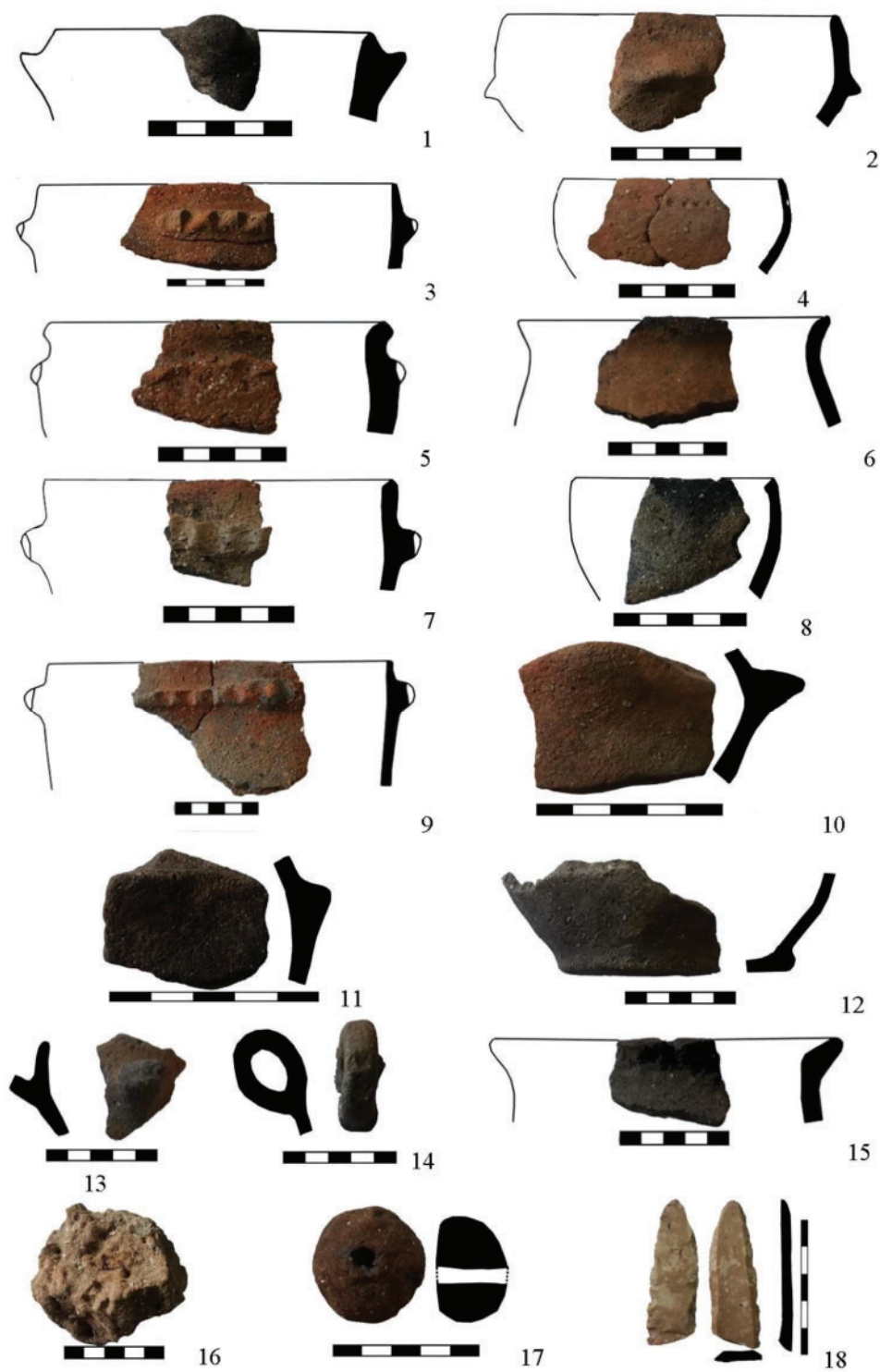
5

Gușoeni, Sit 2, Cx. 1

6

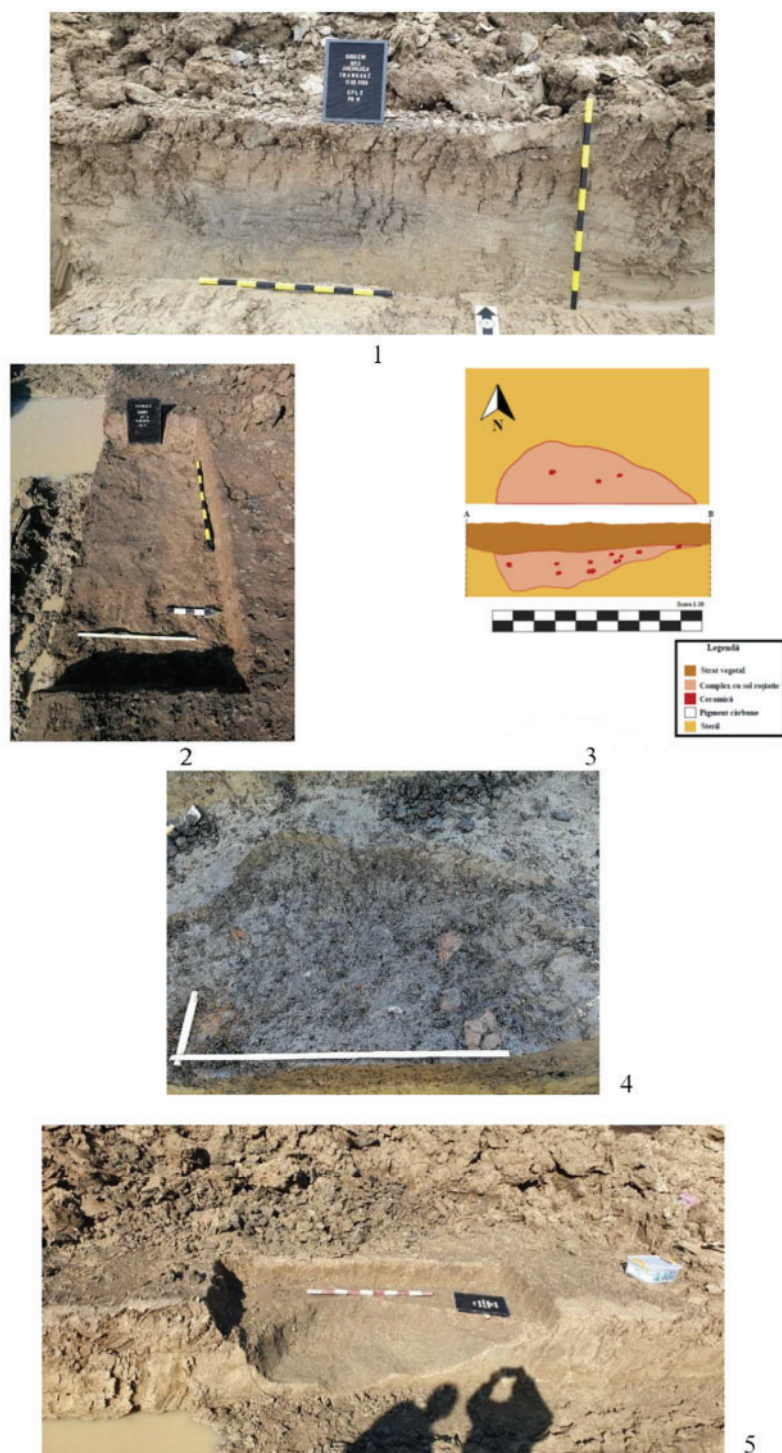
Pl. 5 - Situl arheologic de la Măgureni, com. Gușoeni, jud. Vâlcea / Sit 2
 Vedere generală și Cx. 1

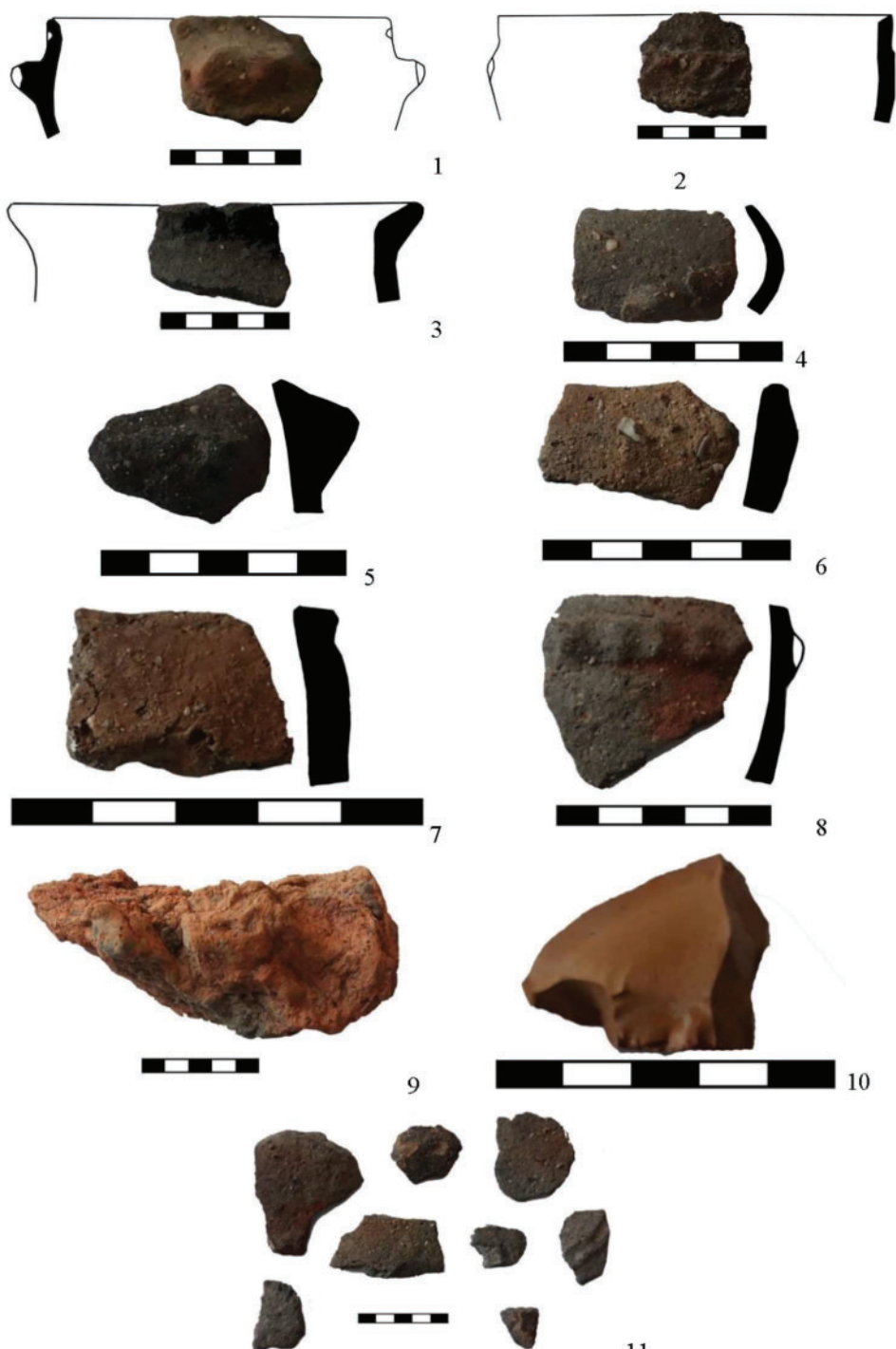
Pl. 6 – Gușoieni, Sit 2, C x. 1 (selecție materiale de tip Vârtop)

Pl. 7 – Reprezentări miniaturale din lut în formă de barcă. 1- Gușoeni; 2-3- Orsoya (după Shalganova 1995, respectiv Șandor Chicideanu 2003); 4- Cârna-Ostrovogania (după Șandor Chicideanu 2003); 5-6- Tarquinia (după Oravec 2010-2013); 7-8- Darda (după Kiss 2007); 9- Cipru (după Karageorghis et alii 2016); 10- Argos (după salimbeti.com)

Pl. 8 - Situl arheologic de la Măgureni, com. Gușoeni, jud. Vâlcea /
Sit. 2. Imagini de detaliu ale Cx. 2

Pl. 9 – Gușoieni, Sit 2, Cx. 2 (selecție materiale de tip Vârtop)

Sistem de coordonate STEREO '70

Perimetru propus pentru descărcare
de sarcină arheologică

Punct de coordonate X,Y

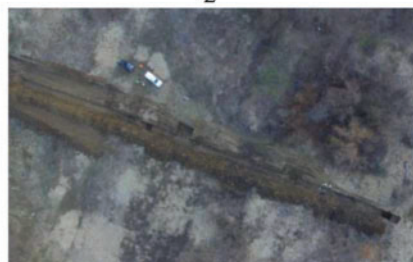
pt.	X (m)	Y (m)
1	207097.243	430745.403
2	207096.009	430739.914
3	207096.007	430749.923
4	207097.000	430750.912
5	207097.999	430749.909
6	207096.949	430745.422
7	207097.472	430745.420
8	207096.000	430739.907
9	207097.007	430739.912
10	207045.111	430739.909
11	207045.000	430739.910
12	207096.233	430743.917
13	207097.243	430745.402

9 = 200.000 m

1

2

3

Gușoeni, Sit 3

4 – Gușoeni, Sit 3, C x. 1

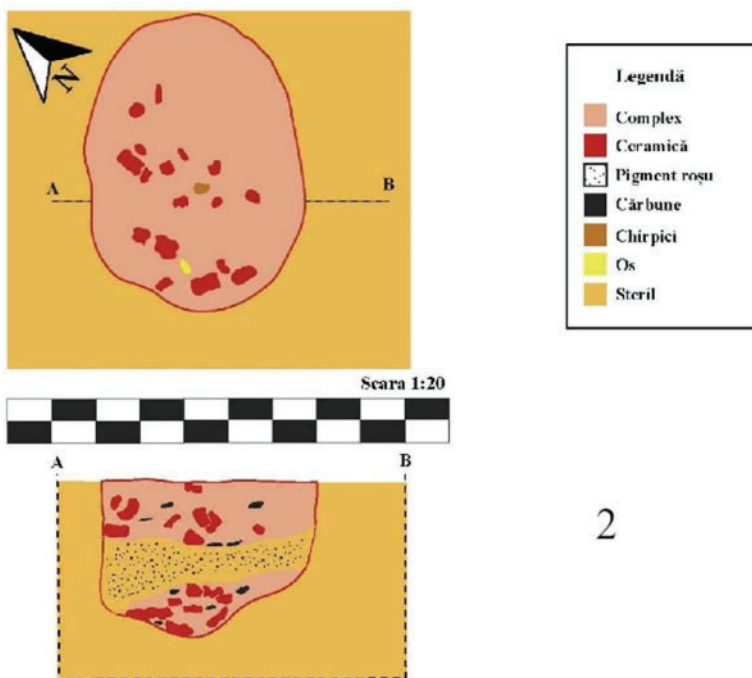

5 – Gușoeni, Sit 3, C x. 1

Pl. 10 - Situl arheologic de la Spârleni, punct str. Șipot, com. Gușoeni, jud. Vâlcea / Sit 3. Vedere generală și Cx. 1

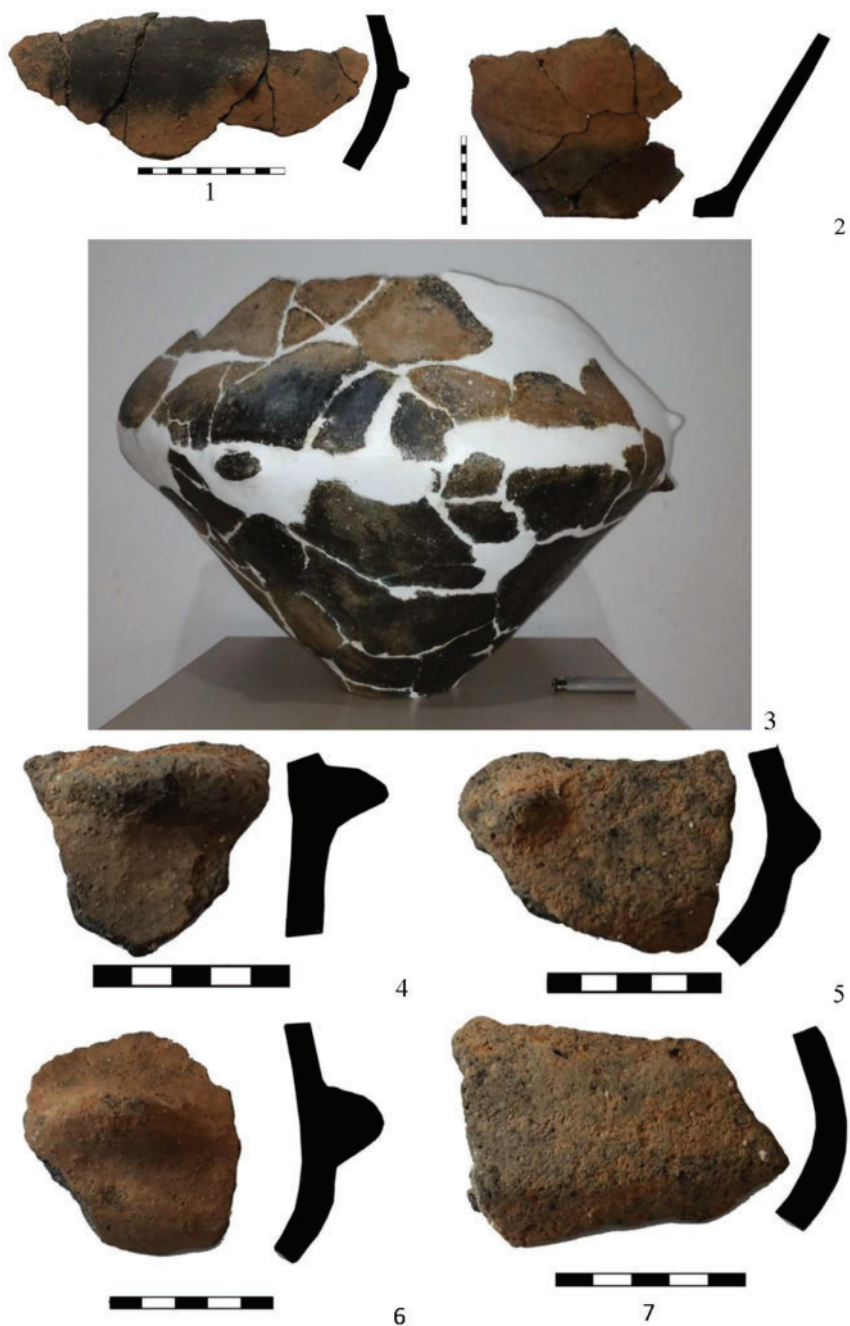

1

2

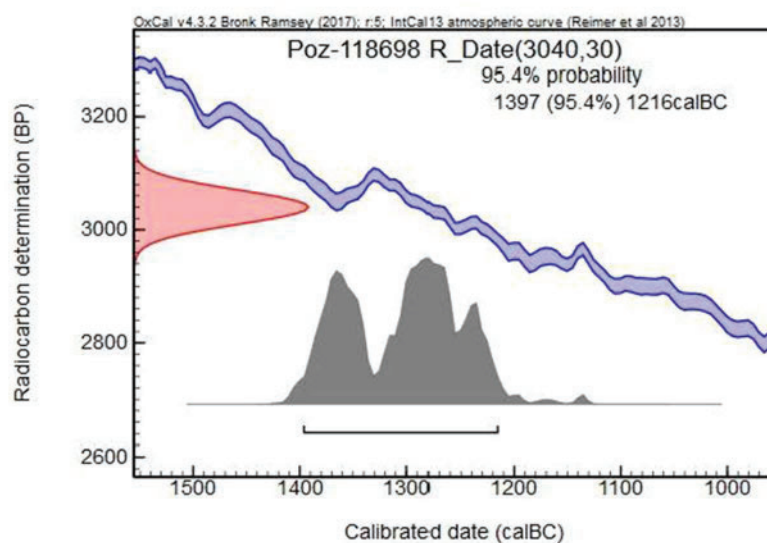
Pl. 11 - Situl arheologic de Spârteni, punct. str. Șipot, com. Gușoeni, jud. Vâlcea / Sit 3. Detalii Cx. 1

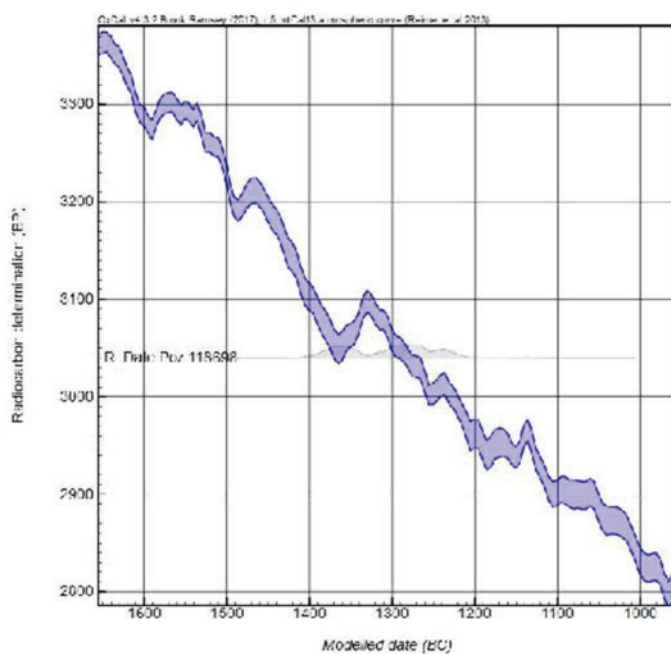
Pl. 12 - Situl arheologic de la Spârleni, punct str. Șipot, com. Gușoeni, jud. Vâlcea /
Sit 3. Selecție materiale arheologice de tip Vârtop din Cx. 1

Pl. 13 - Situl arheologic de Spârleni, punct str. Șipot, com. Gușoeni, jud. Vâlcea / Sit 3. Selecție materiale arheologice de tip Vârtop din Cx. 1

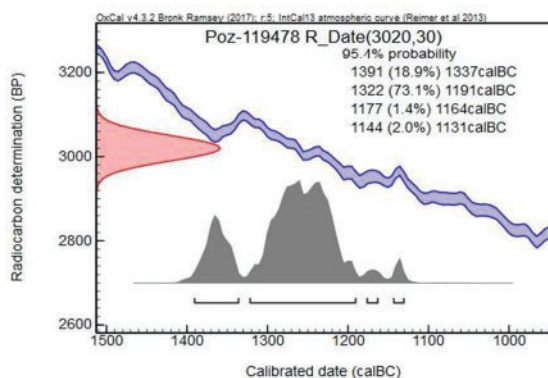

1

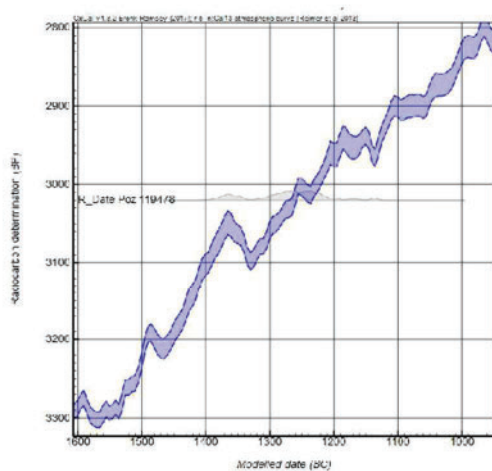

2

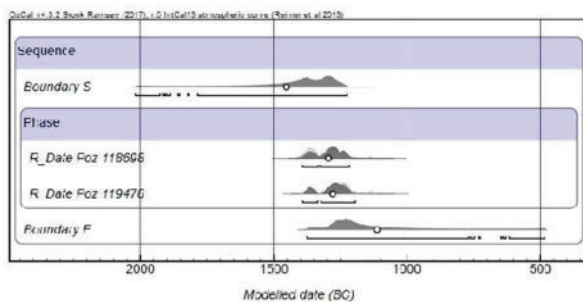
Pl. 14 - Date radiocarbon calibrate pentru Situl 2, com. Gușoeni, jud. Vâlcea

1

2

3

Pl. 15 - Date radiocarbon calibrate pentru Situl 3, com. Gușoeni, jud. Vâlcea (1-2) și graficul comparativ pentru ambele probe (3)

